

Nr 837.

Av herr **Mårtensson m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 265, angående anslag till statliga och kommunala beredskapsarbeten m. m.

Med stöd av Kungl. Maj:ts den 15 februari 1935 givna bemyndigande tillkallade chefen för handelsdepartementet 3 sakkunniga för att inom departementet biträda med utredning rörande Bohusläns näringsliv. De sakkunniga hava den 15 augusti 1935 överlämnat betänkande med utredning och förslag i anledning av nämnda uppdrag. Efter en inledande redogörelse över arbetslöshetens verkningar inom Göteborgs och Bohus län, Göteborgs stad undantagen, hava de sakkunniga under särskilda avdelningar föreslagit vidtagandet av åtgärder på skilda områden för skapandet av såväl varaktiga arbetstillfällen som vissa sådana av mera kortvarig natur. Ävenså ha de sakkunniga framfört förslag om att vissa specialundersökningar skulle företagas för att undersöka möjligheten av startandet av nya industriella företag inom länet.

De sakkunniga ha i detta hänseende bland annat framfört tanken på anläggandet av ett vitplåtsvalsverk i Lysekil. Detta påtänkta valsverk skulle avse att upptaga framställning av förtent järnplåt, som bland annat användes inom konservindustrien. Dylik plåt tillverkas ej i landet utan behovet fylles genom import från huvudsakligast Tyskland, Förenta Staterna, Norge och England. De sakkunniga anföra i förevarande hänseende bland annat följande.

»Upptagandet av denna plåttillverkning skulle enligt gjord beräkning sysselsätta cirka 300 manliga arbetare. Även om ett trettiotal fackutbildade personer måste tagas från andra delar av landet, kunde dock den stora huvuddelen av erforderlig arbetskraft tagas från orten. Vad detta skulle betyda för staden och kringliggande områden att få en så ökad sysselsättningsgrad, behövde knappast påpekas, och givet vore, att arbetslösheten härigenom skulle avsevärt lättas. Några starkt bärande skäl mot att förlägga detta valsverk till västkusten hade ej under utredningen framkommit. Tvärtom torde detta vara mycket lämpligt, enär man här hade dels billiga frakter för såväl råvara som kol och dels de stora förbrukarna av dylik plåt i omedelbar närhet. Emellertid ställde sig kostnaderna för ett dylikt valsverks uppförande höga. Vid undersökningar, som härom verkställts, visar det sig, att anläggningskostnaderna snarare skulle över- än understiga 3 miljoner kronor. Uppgjorda driftskalkyler giva dock anledning till förhoppning, att företaget skulle komma att bära sig.»

De sakkunniga hava emellertid icke tagit definitiv ställning till förevarande

spörsmål utan endast anført detsamma såsom en möjlighet att bereda ökade arbetstillfällen och försörjningsmöjligheter åt en del av de arbetslösa inom länet. Sedermera har, efter omfattande utredningar inom socialdepartementet med anlitande av särskilda experter, förslag framkommit om anskaffande av erforderligt kapital, 6 000 000 kronor, för projektets utförande genom ett tilltänkt aktiebolag på så sätt att 3 000 000 kr. skulle av statsmedel utlämnas såsom lån, räntefritt under minst två år, varjämte det tilltänkta aktiekapitalet skulle tecknas till 2 000 000 kronor av staten och 1 000 000 kronor av enskilda. Rörelsen, som skulle förläggas å av Lysekils stad fritt tillhandahållen iordningställd tomt vid kaj och med anslutning till järnväg, har av utredningsmännen beräknats sysselsätta omkring 380 man, varav 350 man skulle rekryteras bland icke yrkeskunnig personal. I elektrisk ugn eller martinugn skulle av skrot och tackjärn framställas göt för att utvalsas till tunnplåt, som skulle förtennas.

Av den verkställda utredningen framgår bland annat, att någon fabrikation av förtent bleckplåt har hittills ej förekommit inom landet. Importen av dylik plåt torde därför vara ett absolut mått för konsumtionen inom landet av dylik plåt.

Importen av förtent järnplåt under 0,25 mm var under år 1934 14 374 ton med ett värde av 4 848 244 kronor, år 1935 uppgick importen till 15 345 ton. Sedan år 1931 till år 1935 har importen ökat från 12 077 ton till 15 345 ton. Under år 1934 importerades från Tyskland 6 767 ton, från Förenta Staterna 3 969 ton, från Norge 2 407 ton och från England 856 ton dylik järnplåt.

Av de statistiska uppgifterna över de olika deklarationsorterna och däröver införda kvantiteter fås ett ungefärligt begrepp om förbrukningen av förtent bleckplåt inom olika delar av landet.

År 1934 infördes över kuststräckan	Strömstad—Göteborg . . .	8 090 294	kg
»	»	»	»
»	»	»	»
»	»	»	»
»	»	»	»
»	»	»	»

Största förbrukningen av vitplåt kan med utgångspunkt från dessa siffror med ganska stor säkerhet antagas finnas utefter Bohuskusten. Ett till Lysekil förlagt valsverk för tillverkning av vitplåt skulle således komma att ligga i centrum av sitt största avsättningsområde.

Konsumtionen inom landet av dylik plåt visar en ganska jämn stegring under de senaste 5 åren och översteg under sista året 15 000 ton. Utredningsmännen ha därför ansett, att det föreslagna valsverket lämpligen borde byggas för en tillverkning per år av 15 000 ton. Enligt de upprättade ekonomiska kalkylerna skulle företaget efter fullt genomförd organisation kunna lämna en vinst av kronor 363 000 per år till förräntning av ett aktiekapital av 3 000 000 kronor.

Innan verkets fabrikat hunnit bliva inarbetat bland förbrukarna, torde dock icke hela produktionen 15 000 ton kunna säljas inom landet. Då emellertid å kuststräckan Strömstad—Göteborg år 1934 förbrukades 8 090 ton och konsumtionen inom landet stigit totalt under år 1935, torde kunna påräknas en försäljning av 7 500 ton. Då denna mindre produktion ej anses kunna bära de fasta, av produktionens storlek tämligen oberoende utgifterna för förvaltning, avskrivningar och ränta å lånta medel, anföra utredningsmännen, att enligt av kungl. kommerskollegium upprättad statistik infördes till landet varmvalsad plåt utan ytbehandling med en tjocklek 3—0,6 mm samt 0,6—0,3 mm under år 1933 5 455 ton, 1934 11 303 ton och 1935 15 940 ton. Då det tilltänkta valsverket utan svårighet kan tillverka detta slags plåt och importen tydligen är i kraftigt stigande, bör det nya Lysekilsverket kunna utfylla sin produktion med en del av denna tunnplåt, som nu importeras.

Över utredningsmännens förslag har kungl. kommerskollegium, efter hörande av Jernkontoret, avgivit yttrande den 7 maj 1936. I detta kommerskollegiums yttrande, som återgives å sidorna 90—94 i Kungl. Maj:ts proposition nr 265, uttalas bland annat, att för den händelse man kunde uppnå de beräknade ekonomiska och sociala resultaten av verksamheten, syntes förslaget vara värt stöd från statsmakternas sida utöver det stöd, som Lysekils stad vore beredd att giva genom att gratis upplåta en iordningställd fabriks-tomt med erforderlig kajbyggnad och väganslutning.

Kommerskollegium har dock med beaktande av de anmärkningar, framförallt mot utredningsmännens ekonomiska kalkyler, som framförts av Jernkontoret, icke kunnat tillråda, att staten i enlighet med det föreliggande förslaget anvisar medel för anläggandet av ett plåtvalsverk i Lysekil. Vi hänvisa i övrigt till sidorna 90—94 i propositionen. Med hänvisning bland annat till detta av kommerskollegium avgivna yttrande anför statsrådet att han nödgats avstå från att påkalla riksdagens medverkan för företagets igångsättande.

I anledning av den kritik, som Jernkontoret anfört mot de av utredningsmännen uppgjorda ekonomiska kalkylerna, ha utredningsmännen till kommerskollegium avgivit yttrande den 7 maj 1936. Detta yttrande, som bifogas som bilaga A. till motionen, har inte hunnit komma kommerskollegium tillhanda före det kollegium avlämnade sitt yttrande till Kungl. Maj:t den 7 maj 1936. Kommitterade för plåtvalsverket i Lysekil har vidare avgivit ett utlåtande på grund av det av kommerskollegium till Kungl. Maj:t avgivna ovannämnda yttrandet, vilket utlåtande är daterat den 16 maj 1936, Bil. B. till motionen.

Utan att kunna taga ståndpunkt till frågan huruvida och i vad mån det kan finnas ekonomiska förutsättningar för anläggandet av ett plåtvalsverk i Lysekil, anse vi dock att i det läge, som frågan för närvarande befinner sig, det icke kan vara lämpligt att avskriva densamma. Enligt vårt för-

menande bör med anledning av de av Jernkontoret och kommerskollegium anförda synpunkterna och den till synes sakliga kritik, som riktats mot framförallt det av Jernkontoret anförda, hela frågan tagas upp till förnyad undersökning av på detta område lämpliga experter.

Som av utredningarna framgår, importeras för närvarande hela landets behov av förtent tunnjärnplåt och till stor del även icke ytbehandlad dylik plåt. Om således ett plåtvalsverk av här omnämnda art kunde utan allt för stora ekonomiska uppoffringar från staten komma till stånd skulle detta medföra stora fördelar inte endast för Lysekils stad med omnejd, utan även för svenskt näringsliv och företagsamhet.

På grund av ovan anförda få vi vördsamt hemställa,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att frågan om anläggandet av ett vitplåtvalsverk i Lysekil måtte bli föremål för en förnyad förutsättningslös utredning.

Stockholm den 23 maj 1936.

J. W. Mårtensson.

Ernst Olsson
i Staxäng.

Oscar Osberg.

Frans Hansson.

Einar Lind.

Gustaf Karlsson.

Bil. A.

Utredning beträffande det projekterade valsverket i Lysekil.

Yttrande till Kungl. Kommerskollegium över Jernkontorets kritik.

Till Kungl. Kommerskollegium.

Sedan kommittén för plåtvalsverk i Lysekil varit i tillfälle att taga del av Jernkontorets yttrande av den 31 mars 1936 till Kungl. Kommerskollegium samt därmed fogade bilaga från Sveriges Bleckvaruindustriförening av den 17 mars 1936, få vi härmed anföra följande.

Vi hava ansett det vara av värde vid bedömandet av Jernkontorets yttrande avseende det projekterade plåtvalsverket i Lysekil att låta konstruktören, Ingeniör Wilh. Krämer, Bad Godesberg/Rhein, taga del därav, och vi bifoga härmed hans P. M. med anledning därav (Bilaga A).

Anläggningskostnader.

I brev av den 7 april 1936 till Kungl. Kommerskollegium hava vi framhållit, att några extra åtgärder icke behöva vidtagas för anskaffande av bostäder åt de personer, som kunna tänkas vinna anställning vid valsverket. Detta vårt framhållande stöddes av en utredning av Kontraktsprosten Fritz Lüscher, Lysekil, i egenskap av byggnadsnämndens ordförande samt av Stadsfullmäktiges ordförande, Herr Karl Källén, vilken utredning samtidigt översändes till Kungl. Kommerskollegium. Det kan sålunda anses fastslaget, att några kostnader för byggandet av bostäder icke behöva belasta valsverket.

Tillverkningskostnader.

Försäljningspriset för vitplåt har i utredningen beräknats till Kr. 34: 50 per 100 kg., men är dagspriset å vitplåt Kr. 39: — per 100 kg. enligt offert av den 6 april 1936 från firman Lundberg & Kullberg A.-B., Göteborg, vilken i original översänts till Kungl. Socialdepartementet. Från detta pris får givetvis avdragas ett mindre belopp för distributionskostnader, vilka kostnader dock även inräknats i tillverkningskalkyler med 2 %.

Jernkontoret anför, att dagspriset för skrot är Kr. 55: — per ton, men enligt anbud av den 2 maj 1936 från Aktiebolaget Järnbruksförnödenheter, Stockholm, visar det sig, att dagspriset å prima chargerbart smidesjärnskrot är Kr. 48: — per ton banfritt Degerfors. Man kan då med fullt fog anse, att priset å prima skrot på västkusten bör vara lägre, enär fraktkostnaderna böra avgå. Nämnda offert från Aktiebolaget Järnbruksförnödenheter bifogas härmed i original (Bilaga B).

Vad beträffar de i kalkylerna upptagna lönerna, framgår det av skrivelse av den 30 april 1936 från Svenska Metallindustriarbetareförbundet, vilken bifogas i original (Bilaga C), att högsta medelförtjänsten vid det högst betalda verket är 143,1 öre per timma. Med fog kan sålunda framhållas, att de upprättade kalkylerna icke äro baserade på för låga löner.

Jernkontorets påpekande, att vi ej räknat med att på ganska länge kunna uppnå full produktion, är på sätt och vis riktigt, men vi vilja med skärpa understryka, att vår tanke varit att kunna enbart producera vitplåt. Att svårigheter icke skulle möta för valsverket att sälja en större kvantitet vitplåt än vad i kalkylerna angivits hava vi bestyrkt genom en till Kungl. Socialdepartementet ingiven förteckning av den 1 april 1936 över förbrukare av

vitplåt inom landet, vilka förklarat sig villiga att från verket i Lysekil köpa hela sitt årsbehov, uppgående till cirka 10 000 ton, för den händelse Lysekilsverkets produkt i fråga om kvalitet och pris är lika förmånlig som beträffande vitplåt från utlandet. Därtill är även att märka, att bland dessa förbrukare återfinnas i stort sett inga andra än konservfabrikanter och bleckvarufabrikanter på kuststräckan Malmö—Gravarne. Andra förbrukare än de i förteckningen angivna hava icke tillfrågats.

I fråga om svartplåttillverkningen är denna tänkt endast som en provisorisk utfyllnad av produktionen, och vi vilja med skärpa poängtera, att det planerats att tillverka enbart sådan svartplåt av hög djupstans kvalitet, som nu importeras, och sålunda icke den billiga plåt, som Jernkontoret omnämnt i sitt yttrande.

Jernkontorets omnämnande av tennprisets variationer kan icke hava något inflytande på tillverkningskalkylerna, enär givetvis dessa variationer återverka lika för alla vitplåtsvalsverk i hela världen och icke blott på verket i Lysekil. Stigande tennpriser medföra sålunda höjda försäljningspriser på färdig vitplåt och vice versa.

Vitplåttillverkningens tekniska utveckling.

Vad beträffar Jernkontorets yttrande i denna punkt, bedja vi få hänvisa till Ingeniör Krämers P. M. enligt Bilaga A, som på ett uttömmande sätt behandlar denna fråga och kullkastar Jernkontorets funderingar. Dessutom vilja vi framhålla, att frågan om dekorering av vitband hittills kvarstår olöst, såsom framgår av uttalanden av Elis Olson A.-B., Göteborg, den 4 maj 1936, av Ljunglöfs Litografiska Aktiebolag, Stockholm, den 27 april 1936, och av Aktiebolaget Fredr. Wagner, Göteborg, den 27 april 1936. Dessa firmors skrivelser i saken bifogas i original (Bilagor D). I uttalande från Fiskkonserverfabrikernas Förening, Lysekil, den 29 april 1936, vilken skrivelse bifogas i original (Bilaga E), framhålles, att det enda tänkbara inom denna industri är dekorerade kärl och att band icke kan dekoreras.

Vi vilja dessutom framhålla, att under de år som vitband tillverkats priset för desamma alltid legat avsevärt över priset för vitplåt i de avpassade storlekar, som användas inom konservindustrien.

Även Sveriges Bleckvaruindustriförening har i sitt yttrande av den 17 mars till Jernkontoret framhållit, att dekoreringen av kärl blir allt nödvändigare.

Tillverkningens lämplighet som nödhjälpsarbete.

Vad beträffar antalet av de fackarbetare, som måste anställas, kan man med säkerhet utgå ifrån att det antal, som angivits i utredningen, är det riktiga, ty påpekas kan, att detta antal uppgivits av en fackman inom tillverkningen av vitplåt, Ingeniör Krämer, som grundat sina beräkningar på långvarig erfarenhet. Jernkontorets uttalande i denna fråga kan sålunda icke tillmätas något större värde.

Jernkontorets yttrande, att man ej skulle kunna använda bohuslänska arbetare i valsverket, bör ej tagas någon hänsyn till, dels när stenhuggarnas arbete kanske är det mest krävande, som finnes, dels när det visat sig, att befolkningen i Bohuslän väl kunnat anpassa sig efter nya förhållanden och sålunda torde hava alla förutsättningar för att bliva dugliga valsverksarbetare lika väl som på andra platser i landet.

Jernkontoret yttrar till slut, att det är relativt lätt att finna lämpliga surrogat för vitplåt och att bland annat av denna orsak anläggande av ett vitplåts-

valsverk i Sverige ej skulle vara motiverat ur försvarsberedskapssynpunkt, men vi vilja med anledning därav framhålla, att under världskriget konservfabrikerna drogos med oerhörda svårigheter att skaffa kärl till sina produkter i brist på material, vilket med all önskvärd tydlighet visar, att det icke var så lätt att finna surrogat. Jernkontoret har för övrigt icke angivit, vilka dessa surrogat skulle vara. Även om tenninförseln skulle stoppas, så kan ändå plåt för konservburkar tillverkas och i en viss utsträckning överdras med aluminium eller vissa lacker och en del konserver förpackas i dylika kärl.

Vad beträffar Sveriges Bleckvaruindustriförenings yttrande av den 17 mars till Jernkontoret, så vilja vi först omnämna, att denna förening utgör en sammanslutning av 11 bleckvarufabriker, av vilka 4 tillhöra den Brusewitzska koncernen (Bilaga F). I föreningens yttrande framhålles, att en fördyring av vitplåt kunde medföra, att surrogat komme till användning, och att ett sådant förhållande skulle inträda även vid en mycket ringa fördyring. Detta har emellertid icke visat sig vara fallet, trots att priset på vitplåt under det sista året stigit med över 10 %.

Nämnda förening hänvisar till att det norska vitplåtsvalsverket haft att kämpa med stora svårigheter, vilket borde verka avskräckande på att i Sverige bygga ett dylikt verk. Vi vilja med anledning därav endast framhålla, att det norska verket tillkom under de synnerligen svåra åren under och närmast efter världskriget och att det kan anses fastslaget, att det icke byggts efter moderna principer. Därtill kan även anmärkas, att det norska plåtvalsverket icke förfogar över något smältverk och platinvalsverk, varför det sålunda är helt hänvisat till att fylla sitt behov av platiner från utlandet och icke kan hava någon kontroll över de kvaliteter, som finnas i de för utvalsningen avsedda platinerna.

Vi vilja icke underlåta nämna, att vitplåtsvalsverk redan finnas i följande europeiska länder: England, Tyskland, Frankrike, Spanien, Norge, Tjeckoslovakien, Ungern, Österrike, Ryssland, Rumänien och Italien, och att valsverk för vitplåt planeras i Belgien och Holland, varför starka skäl föreligga, att även Sverige bör gå in för att själv täcka sitt behov av vitplåt genom ett eget valsverk.

Till slut vilja vi framhålla, att bortsett från de tekniska och ekonomiska frågorna vidare är att beakta, att genom uppförandet av ett vitplåtsvalsverk i Lysekil många arbetslösa skulle få arbete både direkt och indirekt. I valsverket komma att sysselsättas hundratals arbetare, som varaktigt kunna få sin utkomst för sig och sina familjer. Tillförseln av råmaterial kommer att sysselsätta sjöfarten och järnvägen, hantverkare och köpmän i Lysekil med omnejd komma att få sysselsättningen ökad genom valsverksarbetarna, som äro väl betalda, o. s. v. Staten erhåller större inkomster i form av skatter både direkt och indirekt. De pengar, som annars skulle gå till utlandet i likvid för importerad plåt, komma att stanna inom landet. Om anläggningarna anskaffas inom landet, så erhålla därigenom åter hundratals människor sysselsättning, och även om en del av dessa beställningar skulle gå till utlandet, så erhålla genom det internationella varuutbytet andra industrigrenar sysselsättning i form av träleveranser, malmskeppningar, etc.

Lysekil den 7 maj 1936.

För Kommittén för Plåtvalsverk i Lysekil.

P. M.**beträffande Jernkontorets skrivelse av ³¹/₃ 1936 till Kungl. Kommerskollegium.**

När man genomläst betänkandet, måste man bli ledsen över att hela projektet blivit negativt kritiserat, så att man får det intrycket, att man icke har något intresse av att i Sverige förlägga ett vitplåtsvalsverk, varest dock den viktigaste förutsättningen finnes, nämligen det egna behovet av cirka 15 000 ton.

Vidare är det icke riktigt och icke att rekommendera att fälla en dom utan att träda i direkta förhandlingar med motparten för att direkt kunna stå till svars. I så fall hade domen med säkerhet utfallit annorlunda. Sålunda har genom den skarpa domen den svenska folklushållningen lidit stor skada. Man måste antaga, att efter skedd diskussion ett annat omdöme fälles.

Beträffande de enstaka punkterna må följande anföras.

1. Anläggningskostnader.

De i kostnadsberäkningen icke anförda bostäderna för inflyttande arbetare och mästare få staden Lysekil åtaga sig att bygga. Betalningen skulle erläggas genom de hyror, som komma att ingå, så att icke några ytterligare kostnader uppstå för valsverket. Det angivna antalet bostäder av 100—200 är för högt angivet.

2. Produktionskostnader.

Lönerna äro baserade på sådana löner, som förekomma vid liknande verk, och torde kunna betecknas såsom rikligt tilltagna för förhållandena och levnadsstandarden i Lysekil. Götpriiset är också beräknat efter erfarenheten och det angivna skrotpriset kommer sannolikt att bli lägre, varvid för en elektrisk ugn mindervärdig och därför billigare skrot kan komma till användning. Det är även att lägga märke till, att man kan producera billigare vid en modern anläggning än vid en äldre sådan, och det är icke att förglömma, att en och samma kvalitet ständigt framställes, vilket betyder en ekonomisk fördel i förhållande till andra verk, som ständigt växla med kvaliteterna.

Vad lönerna beträffar, så må ytterligare sägas, att de arbetare, som skola läras upp, under den första tiden äro så förnuftiga, att de ej begära full järnarbetarelön. Det kan med säkerhet antagas, att arbetareorganisationen går med härpå. Den i Jernkontorets betänkande angivna fördyringen av 20 kronor per ton är därför icke berättigad och villkorlig. Försäljningspriset är vidare högre än vad som anges i betänkandet och uppgår till 390 kronor per ton, så att vinsten föga förändras. Säkert är, att varje kalkyl ändrar sig i samma mån som dess förutsättningar ändra sig. Men nu är det så, att försäljningspriserna ständigt rätta sig efter fluktuationerna i de utslagsgivande råmaterialspriserna, sålunda även efter de varierande tennpriserna, och världskartellen för vitplåt har ju bildats icke uteslutande på denna basis. I betänkandet angivas även lönerna för förtäningen såsom för låga. Vid de moderna maskinerna med deras högre kapacitet av cirka 6—6,5 ton per 8 timmar och med en förtennare och en medhjälpare, som emellertid betjänar två maskiner, torde de angivna lönerna vara riktiga.

Beträffande farhågorna över eventuella dumpingpriser från kartellverkens sida, så vet säkerligen den svenska staten att skydda sitt verk. Detsamma

gäller även vid en eventuell upplösning av kartellen. Huruvida i ett sådant fall produktionskostnaderna bliva så höga, att en förlust uppstår, är icke sagt. Förutsättningarna för verket i Lysekil äro med hänsyn till råmaterialpriser, läge i förhållande till tillförselvägar och avsättningsområden liksom även med hänsyn till lönerna, även om man måste taga i betraktande de höga svenska lönerna, icke dåliga utan gynnsamma, så att man måste antaga, att verket kan konkurrera med andra.

Det i kalkylerna angivna priset gäller icke för vanlig svartplåt utan för de bättre betalda »dekaperade och dresserade» plåtkvaliteterna, varav de angivna stora mängderna importeras. Denna plåt passar bra in i vitplåtsfabrikationen, enär den framställes och bearbetas på samma sätt ända till förtenningen. De låga produktionskostnaderna framgå ur vitplåtskalkylerna på de ställen, där de förekomma i denna process. Om andra svenska verk icke kunna konkurrera med utlandspriset, så kan detta betyda, att deras anordningar och arbetsmetoder icke äro nog moderna för att kunna ernå så låga produktionskostnader. De flesta svenska tunnplåtsvalsverk torde icke vara modernt anlagda.

Beträffande tennpriset så må, som redan ovan angivits, påpekas, att en höjning eller sänkning av detsamma genast inverkar på vitplåtspriset och sålunda är utan betydelse.

3. Den tekniska utvecklingen av vitplåtsframställningen.

Tillverkningen av vitband för smalare bredder är cirka 20 år gammal. Däremot är framställningen av breda band av vitplåtens bredd cirka 5 år gammal och erbjuder inga svårigheter. Den är blott en investerings- och avsättningsfråga, ty ett vitbandsvalsverk för vitplåtsbredder erfordrar såsom varm- och kallvalsverk cirka 5 gånger så mycket kapital som ett vitplåtsvalsverk. Vitbandsvalsverket erfordrar visserligen mindre löner per ton, men de stora ränτεbelastningarna upphäva denna fördel. Vidare är kapaciteten av ett bandvalsverk för stora bredder alldeles för stor, om man fullt vill utnyttja anläggningen och riktigt förränta den, och en produktion av 15 000 ton per år, fördelad på 300 arbetsdagar, skulle i stället kunna utvalsas på cirka 2—3 månader. Därigenom skulle även i socialt hänseende, nämligen att skaffa bröd åt arbetarna och deras familjer, intet gott stå att vinna.

Uppställningen av ett bandvalsverk har varit föremål för prövning och offerter däröver föreligga från förstklassiga firmor.

Härvid avses att tillverka band i vitplåtsbredd, d. v. s. 20". Dessa band skäras före förtenningen i vitplåtsstorlek och förtennas som plåt. Däremot förtennas de smalare banden såsom band och utstansas också såsom band i stansar och pressar. Denna bearbetning gäller emellertid endast för burkar, som icke dekoreras, ty det finns icke några maskiner för dekorerings av band, vilken dekorerings fiskkonserverfabrikerna erfordra för sina burkar. Av denna anledning studerades även ett bandvalsverk för band av vitplåtens storlek, respektive föreslogs ett vitplåtsvalsverk.

Nu är det fullständigt uteslutet, att inom kort eller lång eller överskådlig tid tillverkningen av vitplåt skulle undanträngas av tillverkningen av vitband. Och detta icke blott därför, att vitband i den stora bredden av 20" erfordrar de förut nämnda stora investeringarna och förräntningarna och därför skulle bliva dyrare än vitplåt, såvida det icke rör sig om ett verk med full produktion, utan även därför, att de stora och många vitplåtsvalsverken i världen icke utan vidare vilja nedlägga sina befintliga anläggningar.

Uppgiften att ett vitplåtsvalsverk skulle förlora cirka 80 % i värde genom tillkomsten av ett bandvalsverk, är oöverlagt överdriven. Betraktar man det projekterade verket i Lysekil, så skulle *även vid fullständigt bortfallande av vitplåtsstillverkningen* följande anläggningar vara bestående och kunna utnyttjas i det nya verket, nämligen:

- 1) Byggnaderna med krananläggningar.
- 2) Smältverket.
- 3) Platinvalsverket.
- 4) Glödgeriet.
- 5) Betningsanläggningen.
- 6) Förtenneriet.
- 7) Sorteringshuset.
- 8) Lagerlokalen.
- 9) Reparationsverkstaden och alla bibyggnader.

Vad som ej skulle komma till användande vore:

- 1) Varmvalsgatan, bestående av 4 ställningar, som emellertid utan vidare kunna användas för tillverkning av tunnplåt.
- 2) Motsvarande ugnar, som emellertid utan vidare kunna användas för tillverkning av tunnplåt.
- 3) Polergatan. Av denna kan emellertid alla ställningar användas även för bandvalsning.
- 4) Motorerna i varmvalsgatan och polergatan, som emellertid samtliga äro användbara i ett bandvalsverk.
- 5) Vad som skulle gå helt förlorat är fundamenten.

Hur kan man då tala om att 80 % skulle gå förlorade?

Men vitplåtsstillverkningen kommer icke att undanträngas så plötsligt och projektet förutser även en bandfabrikation längre fram, men icke för band av 20" bredd utan av 10" bredd, vilken bredd omfattar gängse burkdimensioner. Böra emellertid sedan även band av 20" bredd tillverkas, så kunna de råa banden medelst automatiska maskiner sammansvetsas till band av 20" bredd. Svetsfogen bortvalsas sedan fullständigt genom kallvalsningen. Men såsom ovan sagts, skulle detta vara ett framtidsprojekt. Ur teknisk synpunkt finns det absolut inga svårigheter att tillverka sådant band. Men även här är det nödvändigt att lära upp arbetarna. Varje svenskt verk kommer att betacka sig för att lämna ifrån sig till det nya verket de arbetare som det själv behöver, och om det redan förefintliga verket själv vill taga upp fabrikationen, måste det först lära upp sina arbetare. Det kan icke bestridas, att detta upplärande är enklare och snabbare i ett gammalt verk än i det nya i Lysekil. Däremot äro de övriga fördelarna med en anläggning i Lysekil åter gynnsammare och bestående för alla tider, och lärotiden varav blott en kort tid och är sålunda övergående.

4. Tillverkningens lämplighet som nödhjälpsarbete.

Om svenska verk hittills hava avstått från att tillverka vitplåt, så kan orsaken härtill hava varit en annan. Tillverkningen av vitplåt är icke så lätt som t. ex. utvalsandet av tunnplåt, tråd, skenor etc. Men för Lysekil komma alla dessa tillverkningar icke i fråga utan endast vitplåt. Men även om de redan förefintliga tunnplåtsvalsverken såsom Kallinge, Surahammar, etc. vilja tillverka vitplåt, så komma de att hava ungefär samma svårigheter som det nya verket i Lysekil. Men dessa verk hava helt andra ändamål och

uppgifter och tillfredsställa andra områden såsom emaljerverk, transformatorfabriker, etc. Dessa verk hava sålunda icke något som helst intresse av vitplåttillverkning och driften skulle bliva dyrare, om de ligga inne i landet, enär kol och skrot är mycket dyrare än vid ett läge vid kusten. Den speciella tillverkningen av vitplåt låter sig mycket lättare genomföras i ett nytt och från andra tillverkningar helt avskilt verk än i ett gammalt, varest arbetarna motsätta sig alla nymodigheter och kanske kunna omöjliggöra varje framåtskridande. I detta avseende finnes det tråkiga erfarenheter.

Upplärandet av de arbetslösa stenhuggarna erfordrar säkerligen tålmod, flit och uthållighet, men man kan även vara övertygad om att de unga i åldern 15—30 år snabbt kunna uppläras. Verket blir ju icke så stort, att arbetet med upplärandet skulle framstå som oöverberrömligt. För det mesta har man mer framgång med att lära upp folk än att införa nya arbetsmetoder hos upplärda arbetare av skilda yrken, som icke vilja avstå från sin metod och sålunda blott kunna åstadkomma skada. Dessutom är väl den svenska arbetaren icke så oskicklig, att han ej snabbt kan uppfatta och lära, vad som visas honom. Vad ligger det för svårighet i att t. ex. upplära arbetare för platinvalsarna, för att mata platin- och plåtvalsarna, eller för att upplära dem till valsinställare, plåtskärare, plåtskiljare, glödgare, polerare, kranskötare, förtennare, etc.? Om det skulle visa sig, att ytterligare någon fackman erfordras vid det ena eller det andra arbetsstället, så kan man ju anställa sådana. Det kan ej alls vara tal om att anställa 165 fackmän.

Yttrandet omnämner även svårigheten av att framställa kvalitetsjärn. Bortsett från de vid alla verk i världen uppträdande barnsjukdomarna som alla vitplåtsvalsverk haft, hava dessa svårigheter övervunnits. De förorsaka icke längre några bekymmer.

Om de svenska verken klaga över svårigheter vid tillverkning av t. ex. separatorer, så behöver detta väl icke utgöra något bevis för att svårigheter komma att uppstå vid tillverkningen av vitplåt. Men vilket verk klagar väl icke över än det ena och än det andra?

Av yttrandet framgår, att man hyser farhågor för att ugnarna skulle betjänas dåligt av den icke utbildade personalen. Säkerligen kommer man att för den första tiden taga utbildat folk. Ugnarna i plåtvalsverket äro tänkta automatiska och dess betjänaende enligt termometrar kan väl varje normalt utrustad stenhuggare lära på en dag. Naturligtvis kommer utbildat folk att tagas som första personal vid valsens. De utprovade förtenningsmaskinerna komma icke heller att bereda några svårigheter även om under den första tiden ett eller annat behöver justeras eller inställas och regleras. Därefter är den egentliga betjäningen mycket lätt, i det att arbetaren endast har att införa plåten och på några veckor kan lära sig de förhållningsregler, som meddelas av fackmannen.

Kommittén har icke underskattat lärotiden utan haft den för ögonen och ärligt medgivit, såsom betänkandet även uttryckligen angiver, att lärotiden uppgår till 1½ à 2 år, vilken emellertid i verkligheten kommer att bliva mycket kortare.

Jernkontorets betänkande talar om en mindervärdig kvalitet under den första tiden. Det kan icke heller vara tal härom, utan man kan räkna med att bortsett från de första provchargerna från början en förstklassig kvalitet kan erhållas. Bleckvaruindustriföreningens bekymmer i detta hänseende äro sålunda fullständigt ogrundade.

Som tennersättning i nödtider räcker i många fall ett överdrag med alumi-

nium eller även med lack, så att tillverkningen i händelse av avspärrning icke behöver nedläggas.

Avstyrkandet om anslag av medel från staten måste beklagas på det allra högsta.

Man skulle ju hava kunnat antaga, att varje svensk och i all synnerhet Jernkontoret skulle hälsat ett dylikt projekt med glädje och gått in för saken. Tyvärr framställer betänkandet allt såsom dåligt och ogynnsamt och med så avskräckande tal, som icke hålla streck och som uppväcka det intrycket, att man avsiktligt vill bringa projektet på fall. Därmed betjänas ingalunda näringslivet och de arbetslösa i Lysekil.

Vid bedömandet av Jernkontorets betänkande måste man utgå från, att opponenter icke känner till tillverkningen av vitplåt och i synnerhet icke de moderna och nya anläggningarna och arbetsmetoderna.

Bilaga B.

Sedan kommittén för plåtvalsverk i Lysekil tagit del av Kungl. Kommerskollegiums utlåtande av den 7 maj 1936 beträffande det projekterade valsverket i Lysekil får Kommittén anföra följande.

Utöver den statistik, som finnes upptagen i den av oss lämnade utredningen, har Kungl. Kommerskollegium i sitt utlåtande medtagit en statistik över världsproduktionen av vitplåt gällande för åren 1925—1935. Enligt denna har förbrukningen i Sverige sedan år 1925 stigit med över 60 % och med största visshet kan sägas, att förbrukningen av vitplåt alltjämt har en kraftigt stigande tendens beroende på att vitplåt får allt större användning. Så t. ex. användes nu såväl i Amerika som England plåtburkar vid distribution av öl och många andra produkter förpackas nu i plåtburkar.

Kommerskollegium synes hava fått den uppfattningen, att valsverket i Lysekil skulle i stor utsträckning tillverka svartplåt och därmed uppträda som konkurrent till andra svenska valsverk. Så har emellertid aldrig varit beräknat. Att Kommittén i sin utredning talat om tillverkning av svartplåt har berott därpå, att Kommittén föreslagit denna åtgärd att användas i rent nödfall för att redan från början få full sysselsättning för valsverket och det bör observeras att den svartplåt, som då skulle tillverkas, enbart skulle vara sådan plåt, som nu importeras till Sverige. (Import 1935 15 940 ton.) Av denna importerade svartplåt utgjorde importen 2 768 ton i tjocklek 0,6—0,3 mm, stat.-nr 1 409—1 410 och är detta en tunnplåt, som synnerligen väl lämpar sig för tillverkning jämsides med vitplåt, då fabrikationsmetoden är exakt densamma intill förtenningsprocessen.

Kommerskollegium förordar i sitt utlåtande, att elektrisk smältning skulle komma till stånd. Kommittén har även för sin del förordat elektrisk smältning och hade hoppats, att sådan skulle komma till stånd. Genom tillmötesgående från statens sida borde den elektriska strömmen från Trollhättan kunna lämnas till hälften av det pris, som nu begärts, vilket pris ändock lämnar en god förtjänstmargin för Kungl. Vattenfallsstyrelsen, och åtminstone kunde en sådan nedsättning lämnas under inarbetningsåren och sker detta, kommer förtjänsten på verket enligt fackmäns utsago att höjas

så mycket att ingen som helst risk föreligger för att verket skall gå med förlust utan tvärtom kommer det att lämna ett gott överskott för förräntning av det nedlagda kapitalet. Dessutom kan man beräkna, att redan från början kunna få fram en mycket god och konkurrenskraftig kvalitet.

Antalet erforderliga yrkesmän har av Kommittén anslagits till 24 medan Jernkontoret beräknar 165 som erforderliga. Härtill anmärkes att Kommitténs beräkningar äro grundade på en tysk experts utredning med verklig praktisk erfarenhet från ett flertal nystartade vitplåtvalsverk i olika delar av världen, medan för Jernkontorets yttrande icke torde kunna åberopas dylik fackkunskap. För övrigt gäller det vid införandet av nya arbetsmetoder i allmänhet, att det är lättare att lära upp fullt inom fabrikationen okunnigt folk än att få gamla i vissa metoder invanda arbetare att gå ifrån dessa och antaga nya för dem främmande. Detta blir i mycket stor utsträckning fallet vid ett vitplåtvalsverk. Att taga de erforderliga yrkesmännen från andra järnverk inom landet torde icke vara lämpligt och har ej heller avsetts. De verkliga yrkesmännen måste tagas utifrån på en viss kortare tid och från företag som redan arbeta inom branschen och således äro *verkliga fackmän* på området. Sedan dessa utländska fackmän lärt upp unga svenska arbetare till full fackkunskap, vilket beräknas kunna ske på 1½ à 2 år, skola de återvända.

I Kommerskollegiums utlåtande omnämnes att Jernkontoret påpekat, att i anläggningskostnaderna icke medräknats något belopp för byggande av bostäder. Detta liksom andra av Jernkontorets yttranden visar klart och tydligt, att Jernkontoret icke tillräckligt satt sig in i saken och Jernkontorets bemötande av förslaget icke är opartiskt utan mera dikterat av ovilja mot att nya företag skola komma till stånd. Det hade bättre gagnat vårt land och vår industri, om Jernkontoret gått in för att lämna en opartisk utredning, i vilken man hållit sig till faktiska förhållanden och även i någon mån framhållit även fördelarna i stället för att med alla till buds stående medel kritisera förslaget. Lämнад utredning visar fullt ut, att valsverket icke behöver räkna med något bostadsbyggande, ty det bör vara fullt klart för var och en, som känner och vill känna förhållandena, att i en stad som Lysekil, där folkmängden på grund av arbetslöshet minskas så gott som varje dag, man icke bör hava någon svårighet att taga emot ett antal arbetslösa, som kunna få anställning vid verket. Staden har ju för övrigt redan ett stort antal arbetslösa, som äro i besittning av bostad och tanken var ju att kunna bereda dessa arbete.

I Kommitténs yttrande över Jernkontorets kritik påpekas att arbetslönerna i tillverkningskalkylerna hållits i överkant och att så är verkliga förhållandet har även styrkts med uppgifter å valsverksarbetarelöner, som lämnats av Svenska Metallindustriarbetareförbundet.

Kommerskollegium framhåller, att Jernkontoret ansett att den beräknade vinstmarginalen icke kan förverkligas. Det av Kommittén beräknade överskottet av kr. 100 000: — på rörelsen hänför sig endast till ett övergångsstadium, innan hela produktionen av vitplåt kan säljas inom eller utom landet. Sedan detta blivit fallet, visa kalkylerna ett överskott av kr. 363 000: — per år till förräntning av ett aktiekapital på 3 miljoner kronor.

Kommerskollegium säger i sitt utlåtande, att det norska valsverket behöver statssubvention för att kunna uppehålla driften. Det har emellertid icke kunnat utrönas, i huru stor utsträckning sådan subvention varit absolut nödvändig under de senaste åren, ty inga fullt klara uppgifter om av-

skrivningar och administrationskostnader vid det norska verket hava kunnat erhållas. Enligt av Svenska Konsulatet i Oslo lämnade uppgifter skulle det norska verket under senaste år erhållit en subvention av kr. 225 000: ---. Anledningen till att det norska verket behövt subventioneras är helt säkert den, att verket byggts omodernt och att detsamma icke är förenat med smältverk utan får det köpa sina platinor från utlandet. Enbart av den orsaken, att det norska verket icke kan begagna sig av eget fallande skrot, uppstår en rätt stor förlust.

Lysekil den 16 maj 1936.

För Kommittén för Plåtvalsverk i Lysekil:

JAN MÖLLER.
